

УДК 655.3.066.11–028.17(477)

Українськомовні аудіокниги: види, функції, асортимент, переваги й недоліки

Олена ПОГРІБНА

канд. філол. н., доц.

Черкаський національний
університет імені Богдана
Хмельницького

б-р Шевченка, 81,
18031, Черкаси, Україна

e-mail: pogribna_olena@ukr.net

ORCID ID 0000-0002-1564-5448

© Погрібна О., 2019

У статті проаналізовано історію виникнення і розвитку в Україні звукових (аудіо) книг від записів на платівках до цифрових форматів MP3. Хоча дослідники вважають, що на сьогодні ринок аудіокниг в Україні малорозвинений, в українському інформаційному просторі цей вид видань набуває все більшої популярності, кількість виробників і ресурсів з аудіокнигами українською мовою зростає, жанровий і тематичний асортимент розширюється. Самі ж звукові книги відіграють подвійну роль (є окремим видом видання і водночас способом популяризації літератури), а також виконують низку функцій: просвітницьку, навчальну, розважальну і є основним видом книг для людей із вадами зору.

Також авторка статті на основі проведеного дослідження пропонує власну класифікацію аудіокниг і виокремлює їх види за різними критеріями: за кількістю читців (книга, начитана одним диктором; радіовистава — читання в особах, рольова гра), за обсягом тексту твору (повні аудіоверсії; скорочені аудіокниги), за професійним рівнем того, хто виготовив аудіокнигу (професійний запис; авторське читання; аматорський запис; автоматичне озвучування), за матеріальним носієм і форматом (книги на платівках; книги на магнітних плівках; цифрові книги), за ступенем аранжування (з аранжуванням; без аранжування).

У статті проаналізовано контент ресурсів з аудіокнигами українською мовою і продукцію провідних виробників звукових книг в Україні: компанії-виробники аудіокниг початку XXI ст. (ТОВ «Українська аудіокнига», компанія «А.Е.Л.», «Книга вголос», «Сорока Білобока», «Студія Слово», «Атлантік», «Аудіо Планета» та інші), портал «Гуртом — Торрент-Толока», проекти Українського радіо, онлайн-бібліотеки, інтернет-магазини, додатки для смартфонів і планшетів, YouTube-канали, кількість підписників яких є стабільно високою й постійно збільшується.

Також йдеться про переваги й недоліки звукових форматів книг на основі відгуків виробників, письменників, літературних критиків і власних спостережень авторки щодо створення і споживання аудіоверсій літературних творів.

Ключові слова: аудіокнига, звукова книга, книга вголос, звукова версія літературного твору, радіовистава, аудіокнигарня, онлайн-бібліотека аудіокниг.

UKRAINIAN-LANGUAGE AUDIOBOOKS: TYPES, FUNCTIONS, RANGE, ADVANTAGES AND DISADVANTAGES

Olena Pohribna

PhD in Philology, Associate Professor
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
81 Shevchenko boulevard, 18031, Cherkasy, Ukraine
e-mail: pogribna_olena@ukr.net
ORCID ID 0000-0002-1564-5448

The article analyzes the history of audio books origin and development in Ukraine from recordings to digital MP3 formats. Although researchers believe that today the audiobooks market in Ukraine is undeveloped, in the Ukrainian information space this type of publications is becoming increasingly popular, the number of producers and resources with audiobooks in Ukrainian is growing, genre and thematic range is expanding. Audio books themselves play a dual role (they are a separate type of publication and at the same time a way to promote literature), and also perform a number of functions: awareness-raising, educational, entertaining and are the main type of books for the visually impaired.

Also, the article's author on the basis of the study offers her own audiobooks classification and distinguishes their types by different criteria: readers' number (book read by one narrator; radio play – reading in person, role play); text volume (full audio versions; abridged audiobook); professional level of the person who made the audiobook (professional recording; author's reading; amateur recording; automatic sounding); material carrier and format (books on records; books on magnetic tapes; digital books); arrangement degree (with arrangement; without arrangement).

The article analyzes resources' content with audiobooks in Ukrainian language and the products of audio books' leading manufacturers in Ukraine: companies that have been producing audiobooks since the early XXI century. («Ukrainian Audiobook» LLC, «AEL» company, «VoiceBook», «Soroka Biloboka», «Studio Slovo», «Atlantic», «Audio Planet» and others), portal «Hurtom-Torrent-Toloka», Ukrainian radio projects, online libraries, online stores, applications for smartphones and tablets, YouTube channels, which subscribers' number is consistently high and constantly increasing.

It also about the advantages and disadvantages of audiobooks formats based on reviews of producers, writers, literary critics and the author's own observations on the creation and consumption of literary works audio versions.

Keywords: audiobook, voice book, literary work audio version, radio performance, audio bookstore, audiobooks online library.

Актуальність теми

Останніми роками стрімко збільшується попит на електронні видання. Як слушно зауважує професор М. Тимошик (2010), «нині цивілізоване суспільство переживає інформаційну революцію, головним чинником якої є стрімкий розвиток комп'ютерних мереж. З кожним роком зростає ринок електронних видань у різних їх форматах — як для мобільних платформ, так і для стаціонарних комп'ютерів» (с. 106). Сьогодні серед електронних видань популярними стають аудіокниги, і причиною цьому є низка переваг звукового виду видавничого продукту і функції, які він виконує.

Стан розробки проблеми

Активне видання аудіокниг в Україні в зручному MP3-форматі розпочалося з 2006 року. Відтак, обставини появи і розвитку українськомовних звукових книг стають предметом наукових дискусій у перше десятиліття XXI століття. Так, 16 січня 2008 р. у Науково-дослідному інституті українознавства МОН України відбувся круглий стіл на тему: «Звукова книга — новітнє явище української культури». У цей же період науковий співробітник відділу української етнології НДІУ Олег Чирков (2007а; 2007b; 2008) друкує низку публікацій, у яких аналізує розвиток аудіокниг в Україні та конкурентоспроможність звукової книги українською мовою в порівнянні з російськомовною. Ринок аудіокниг періоду їхнього зародження в Україні, Польщі, Білорусі та Росії проаналізовано в статті С. Водолазької (2013). Як бачимо, наукові дослідження були опубліковані протягом 2007–2013 років — період активного становлення українських звукових книг.

Якість сприймання інформації з аудіокниг порівняно з друкованими виданнями цікавить психологів і освітян. Так, «Українська правда» передрукувала дослідження The Time «Слухати чи читати? Експерти пояснили, чи кращі друковані книжки за аудіо» (2018), а К. Прогнімак (2016) виклала суть теорії психолога з Університету Вірджинії Деніела Віллінгема про відмінність розуміння змісту книг під час читання і прослуховування.

Останніми роками особливості створення аудіокниг, доступ до них, тематичний і жанровий асортимент, переваги й недоліки звукової форми книги обговорюють письменники, видавці, літературні критики, книжкові блогери й журналісти (Біла, 2007; Гончарова, 2020; Коваль, 2014; Криницька, 2007 та ін.). Однак бракує наукових розвідок про нові тенденції розвитку аудіокниг останнього періоду.

Джерельною базою дослідження стали ресурси з аудіокнигами українською мовою й сайти провідних виробників звукових книг в Україні: портал «Гуртом — Торрент-Толока», проекти «Українського радіо» («Театр перед мікрофоном», «Авторські читання»), компанії-виробники аудіокниг початку XXI століття (ТОВ «Українська

аудіокнига», компанія «А.Е.Л.», «Книга вголос», «Сорока Білобока», «Студія Слово», «Атлантик», «Аудіо Планета» та інші), онлайн-бібліотеки («Audioknigi.com.ua», «Слухай»), інтернет-магазини («Audio-Books», «Petrovka.ua», «Yakaboo», «GlobalBook», «Empik.ua»), додатки для смартфонів і планшетів («АБУК», «Google Play Книги», програма «Книги на Mac»), YouTube-канали, кількість підписників яких є стабільно високою й постійно збільшується («Аудіокнига. UA», «Аудіокниги українською», «Хата-Читальня», «AudioBooks», «Аудіокниги. Оксана Литвиненко», «Аудіокниги українською від Характерника», «Світ казок», «Українська Література» та інші.

Завданням статті є комплексний аналіз аудіокниг українською мовою, особливостей їх створення, історії їх виникнення й розвитку, дослідження діяльності виробників і розповсюджувачів звукових книг в Україні, виокремлення видів, функцій, переваг і недоліків аудіоверсій українськомовних творів.

Вклад основного матеріалу

Визначення поняття «аудіокнига»

Виробники, розповсюджувачі, споживачі, письменники, літературні критики і блогери разом із поняттям «аудіокнига» вживають низку синонімів: «звукова книга», «книга вголос», «звукова версія літературного твору». ДСТУ 7157:2010. Видання електронні. Основні види та вихідні відомості (Держспоживстандарт України, 2010) оперує поняттям «звукове електронне видання» і визначає його як «електронне видання, що містить цифрове подання звукової інформації у формі, яка дозволяє її прослуховувати» (с. 2). Стандарт класифікує звукове видання за природою основної інформації поміж інших видів електронних видань: текстових (символьних), образотворчих, мультимедійних і програмних продуктів (с. 3).

Аналіз наукових джерел (Водолазька, 2013; Чирков, 2007а; 2007б; 2008) і проведене нами дослідження дає підстави вивести таку дефініцію поняття «аудіокнига» — це електронне видання, що має такі ознаки:

- зафіксоване в цифровому звуковому форматі;
- може мати додаткове аранжування (читання в особах, музичний супровід, накладання звукових ефектів);
- виготовляється як професіоналами, так і аматорами;
- розміщується як на платних, так і на безплатних ресурсах;
- призначене для прослуховування користувачем у будь-якому місці в зручний час, поєднуючи це з іншими видами діяльності.

Історія виникнення і розвитку аудіокниг в Україні

На ґрунті всебічного аналізу публікацій науковців, видавців, літературознавців і журналістів про українську звукову книгу (Чирков, 2007а; 2007б; 2008; Водолазька, 2013; Біла, 2007; Криницька, 2007; Ко-

валь, 2014; Гончарова, 2020 та інших) маємо можливість окреслити такі етапи її становлення й еволюції в українському інформаційному просторі:

- з появою радіо набувають популярності радіовистави (хоч вони і є жанром художнього радіомовлення, але, на нашу думку, їх можна вважати різновидом аудіокниг, і це підтверджує сучасний стан розвитку звукових версій літературних творів, про що мовимо нижче);

- у 60-х роках ХХ століття «Українське товариство сліпих» створює книгозбірню аудіокниг при бібліотеці ім. Миколи Островського, яка постійно поповнювалася новими професійними записами на магнітних плівках, створеними Будинком звукозапису та друку УТОС (для порівняння — у США Конгрес затвердив програму з підготовки звукових книг для сліпих у 1931 році) — саме цю подію дослідники називають початком виникнення аудіокниг в Україні;

- видання за радянських часів дитячих казок на платівках (переважало російськомовне озвучування);

- поява на початку 90-х років звукозаписів на магнітофонних касетах літературних творів для дітей українською мовою (насамперед ідеться про продукцію «Студії Лева», «Аудіо Україна» та видавництва Івана Малковича «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»);

- виникнення в першому десятилітті ХХІ століття (переважно у 2006–2008 роках) компаній-виробників аудіокниг, які розповсюджували свою продукцію на CD-дисках через книжкові магазини (зокрема й інтернет-магазини): ТОВ «Українська аудіокнига», компанія «А.Е.Л.», «Книга вголос», «Сорока Білобока», «Студія Слово», «Атлантик», «Аудіо Планета» та інші;

- створення останніми роками розгалуженої системи платних і безплатних ресурсів із цифровими звуковими книгами в доступному форматі МР3 для різних категорій цільової аудиторії, представленої в широкому тематичному й жанровому асортименті і призначеної для прослуховування на будь-яких плеєрах (як портативних, так і вбудованих у телефони, планшети, комп'ютери).

Як бачимо, переважно аудіокнига була задумана як звукова версія творів для людей із вадами зору, але протягом часу свого існування значно розширила свою аудиторію і функції та стала повноцінним видом видавничої продукції для широкого кола споживачів.

В Україні аудіокниги з'явилися набагато пізніше, ніж у країнах-лідерах (США, Німеччина і Велика Британія). На популярність аудіокниг значною мірою вплинув технологічний прогрес програвачів для прослуховування звукових файлів (починаючи від вінілових платівок до МР3-плеєрів і аксесуарів до них, зокрема навушників). Це пов'язано насамперед з однією з основних переваг звукових версій творів, а саме — можливість поєднувати прослуховування з іншими видами діяльно-

сті (особливо під час руху). Тому не дивно, що найбільшого поширення аудіокниги отримали в останні роки, коли майже в кожному телефоні вбудований MP3-програвач, а зручні навушники (особливо безпроводні) створюють комфортні умови для прослуховування.

Дуже важливим залишається питання про співмірність аудіокниг в Україні російською й українською мовами. На початку XXI століття дослідники наголошували на тому, що російськомовна книга значно переважала над українськомовною, оскільки саме росіяни за підтримки українських партнерів створили цей сегмент ринку в нашому інформаційному просторі з 2004 року (детальніше з цим питанням можна ознайомитися в публікаціях О. Чиркова (2007а; 2007б; 2008) і С. Водозазкої (2013)). Сьогодні ж маємо таку ситуацію: з одного боку, російськомовної книжкової аудіопродукції в Україні значно більше, однак з іншого, — можна спостерігати значне розширення тематичного й жанрового асортименту українськомовної звукової книги, і, що найважливіше, тенденція до збільшення цього асортименту зберігається.

Далі у своїй статті основну увагу ми зосередимо на останньому етапі розвитку звукових книг в Україні.

Розглянувши питання історії виникнення й розвитку аудіокниг, можемо зробити висновок, що сучасна звукова книга виконує такі **функції**:

1) вид книги для людей із вадами зору;

2) навчальна функція:

— особливо важливим є використання аудіокниг під час вивчення іноземних мов (для створення іншомовного оточення, якщо немає можливості спілкуватися з носіями мови);

— під час вивчення школярами і студентами української літератури та історії (звичайно, прослуховування книг не може замінити прочитання, однак за нестачі часу можна розглядати такий варіант ознайомлення з художніми творами або ж як доповнення до читання);

— навчальна література негуманітарного профілю (найбільшої популярності набули посібники з економіки).

3) просвітницька функція — йдеться про озвучування науково-популярної літератури, зокрема книг для саморозвитку, із психології тощо;

4) розважальна функція — корисне і якісне наповнення відносно вільного часу.

Аналізуючи питання основних завдань, що їх виконує аудіокнига, доцільно наголосити на подвійній природі звукових видань:

1) це спосіб популяризації книги й читання загалом;

2) це окремий вид видання — звукове електронне видання як альтернатива друкованому, тобто не спосіб популяризації книги, а інша форма її існування зі своїми перевагами і недоліками.

Серед **виробників** української звукової книги сьогодні можна назвати таких суб'єктів:

1) професійні виробники:

- компанії, які спеціалізуються на виданні лише аудіокниг;
- видавництва, які поряд із друкованими виданнями виготовляють і електронні, зокрема звукові книги;

2) розробники різноманітних проєктів, інтернет-ресурсів з аудіо-контентом;

3) виробники-аматори.

Зупинимося детальніше на характеристиці діяльності названих суб'єктів.

Професійні компанії-виробники аудіокниг в Україні виникли протягом 2005–2006 років і спеціалізувалися на виданні книг формату Audio-CD різних авторів, жанрів і тем:

— ТОВ «Українська аудіокнига» — класична українська художня література (І. Нечуй-Левицький, Леся Українка та ін.).

— Компанія «А.Е.Л.» — сучасна українська література (Ірен Роздобудько, Юрій Андрухович, Тарас Прохасько, Юрій Винничук, Любка Дереш, Лариса Денисенко, Степан Пушик).

— Студія «Книга вголос» — світова та українська класика.

— «Сорока Білобока» — навчальна література, фонохрестоматії української художньої літератури для дітей.

— «Студія Слово» — дитяча література.

— «Атлантик» — дитяча та навчальна література.

— «Аудіо Планета» — художня література.

— «Мультимедійне видавництво Стрельбицького» — дитяча література.

Чимало видавництв *поряд із друкованими виданнями виготовляють і звукові книги*. Так, «Наш формат» (викупив студію «Книга вголос», має свою звукову студію) пропонує нехудожню літературу (бізнес, філософія, соціологія, психологія, саморозвиток, медицина) і художню (світова та українська класика). Цікаво, що крім власного виробництва, «Наш формат» робить ремастеринг (обробка старих аудіозаписів із метою відновлення й покращення якості). Так, нове життя отримали твори М. Коцюбинського, П. Мирного і т. д.

Також звукові книги пропонують і інші універсальні видавництва: «Теза», «Кальварія» та інші.

Особливої уваги заслуговують *розробники різноманітних проєктів, інтернет-ресурсів з аудіоконтентом*, які самостійно виготовляють звукові книги не тільки шляхом залучення професійних дикторів (акторів, радіоведучих), а й авторів літературних творів та аматорів-волонтерів. Результатами такої діяльності є суттєве розширення асортименту українськомовних аудіокниг (порівняно з продукцією

видавництв початку ХХІ ст.), виробництво звукових книг зручного сучасного формату (MP3, а не Audio-CD) та активізація в Україні ринку аудіокниг. Серед найпотужніших виробників треба назвати такі:

— Проекти «Українського радіо»: «Театр перед мікрофоном» (радіовистави, радіопостановки творів української класики у виконанні відомих акторів) й «Авторські читання» (популярні письменники читають свої твори). Останній проєкт має свою історію: його ідея виникла після аналізу й опису фондів «Українського радіо», зокрема записів голосів Василя Симоненка і Василя Стуса. Завдяки «Авторським читанням» свої твори озвучили Василь Шкляр, Богдан Жолдак, Марина Гримич, Борис Гуменюк, Богдан Береза, Любко Дереш, Галина Вдовиченко, Павло Вольвач, Наталія Доляк та інші.

— Портал «Гуртом — Торрент-Толока» ми в нашій статті розглядаємо як ресурс для розміщення фонотеки з аудіокнигами, але водночас розробники цього порталу й самостійно виготовляють звукові книги, залучаючи до співпраці професійних дикторів, акторів, радіоведучих.

— «АБУК» — додаток для смартфонів і планшетів, розробники якого власноруч здійснюють професійний запис українських книг, начитаних акторами й самими авторами. Їхніми зусиллями слухачі отримали аудіоверсії творів Юрія Андруховича, Оксани Забужко, Василя Шкяра, Сергія Жадана, Любка Дереша, Сергія Лойка, Любо Дашвар, а також хрестоматії для підготовки до ЗНО, упорядкованої О. Авраменком, який читає передмову. І. Самосват (2019) наголошує, що розробники додатка дуже ретельно підбирають акторів і дикторів, враховуючи вік, стать і темперамент героя, прислухаються до побажань авторів творів. Наприклад, Юрій Андрухович висловив бажання, щоби його «Московіаду» начитав Остап Ступка, який уже грав її в театрі, а Оксана Забужко довірила свої «Польові дослідження...» тільки Галині Стефановій. Засновниками АБУК є Юрій та Данило Триндюки, які вклали в розробку й наповнення додатка пів мільйона доларів (Самосват, 2019).

— «Слухай». Бібліотека аудіокниг українською мовою — безкоштовна онлайн-бібліотека аудіокниг тільки українською мовою. Засновники — програміст Макс Фрай і його однодумці з ГО «Зміни», які подали проєкт на Громадський бюджет Києва, успішно його пройшли, а під час карантину стали одним із п'яти (із 800 учасників) переможців конкурсу від Міністерства цифрових трансформацій #HackCorgona та отримали фінансування на створення нових аудіокниг. Зараз у співпраці з Міністерством освіти планують озвучити всі твори зі шкільної програми для ЗНО з української літератури. Ресурс містить книги, начитані як професіоналами (акторами, ведучими), так і аматорами (волонтерами, студентами). Прикметно, що багато

хто з професійних дикторів начитують безкоштовно або за цінами, набагато нижчими від ринкових.

Отже, сьогодні виробники українських аудіокниг пропонують такі види начитування звукових видань:

- професійний запис;
- авторський запис;
- аматорський запис;

— автоматичне озвучування (читає електронний диктор на основі тексту електронної книги) — сьогодні така функція доступна тільки для книг англійською мовою, тому не є предметом нашого дослідження.

Професійний запис звукової книги передбачає начитування тексту акторами, радіоведучими, дикторами.

Для створення аудіокниг видавництва часто звертаються до професійних студій звукозапису, які займаються виробництвом різних звукових продуктів.

Наприклад, київська студія звукозапису «Фоннація продакшн» <https://fonnation.com.ua> надає повний спектр послуг: підбір акторів і дикторів відповідно до персонажів книг (жіночі та чоловічі голоси різних вікових категорій, різного тембру тощо), редакторська робота (написання синопсису, складання партитури тексту), використання високоякісної техніки для запису й обробки звукових файлів.

Варіантом професійних аудіокниг є радіовистави. Над створенням такого продукту працює ціла команда. Наприклад, радіодетектив А. Кокотюхи «Різник з Городоцької», записаний на студії звукозапису «Українського радіо «Культура»»: героїв озвучують відомі актори (Євген Нищук, Ольга Сумська, Дмитро Завадський, Сергій Калантай, Роман Ясиновський, Віталій Борисюк), автор сценарію — Андрій Кокотюха, постановниця й режисерка — заступниця директора радіо Світлана Свиридко-Серова.

Авторський запис звукової книги передбачає, що письменник начитує свій твір самостійно. Вважаємо за необхідне виокремити такий вид аудіокниг, оскільки вони мають низку специфічних саме для них ознак. З одного боку, письменники не є професійними дикторами, з іншого — найбільша перевага в тому, що автор голосом може виразити свій задум і точніше розставити смислові акценти (тоді як одним із недоліків інтонування чужого тексту є проблема спотворення авторського задуму). Серед українських письменників свої твори озвучили Кузьма Скрябін, Сергій Жадан, Василь Шкляр, Галина Вдовиченко, брати Капранови, Володимир Лис, Дмитро Кешеля, Євгенія Кононенко, Надія Гуменюк і багато інших.

Крім офіційних виробників аудіокниг усе більшої популярності набувають звукові книги, начитані *аматорами*. С. Водозазька (2013)

назвала такий запис інноваційним процесом «самвидаву» аудіокниг і спрогнозувала відродження ринку звукових книг завдяки появі нових технологій (с. 105). Так, сьогодні будь-хто, у кого є диктофон (окремо або вбудований у смартфон чи планшет), може за власним бажанням озвучити книгу. Найчастіше аматори розміщують створені ними аудіокниги на YouTube-каналах. Наприклад, мама двох дітей, блогер YouTube-каналу «Світ казок» спочатку записувала аудіофайли з казками для своїх дітей, а згодом створила власний канал.

Аматорський запис у жодному разі не передбачає низьку якість. Любителі часто виразно й чітко начитують текст, накладають звукові ефекти й музичні перебивки, наприклад, блогер YouTube-каналу «Аудіокниги українською від Характерника» (начитує аудіокниги, які йому сподобалися).

Аналізуючи особливості створення звукових книг, вважаємо за необхідне наголосити, що можна виготовити аудіокнигу як без аранжування, так і з *аранжуванням*, що передбачає такі елементи:

- читання в декілька голосів (рольова гра в особах);
- музичний супровід і заставки;
- додавання звукових спецефектів, наприклад звуків навколишнього середовища (шум вітру, дощу, гавкіт собак, гальма машин, скрип дверей, тупіт кінських копит, звук людських кроків тощо).

Водночас важливу роль відіграє інтонування тексту. В експертів і слухачів немає єдиної думки, яка аудіоверсія книги краща. Так, С. Володазька (2013) порівнює західний і східний підходи: «Парадоксальність ситуації полягає в тому, що західноєвропейська і східноєвропейська аудіокнига відрізняються в першу чергу ставленням до способу її озвучування, в останніх збереглася традиція постановки радіовистави, де важливе значення відіграє музика, читання в декілька голосів, проте в західноєвропейських країнах таке аранжування тексту вважають спотворенням авторського задуму через інтонування тексту начитувачем» (с. 105). К. Прогнімак (2016) наводить думку психолога з Університету Вірджинії Деніела Віллінгема, який теж вважає, що аудіоверсія книги може змінювати сприйняття змісту, зміщувати акценти через голос та інтонації диктора й музичний супровід.

Крім того, треба враховувати, що не всім слухачам до вподоби надмірне аранжування (яке може відволікати та заважати прослуховуванню), а також не кожен сприймає пафосну акторську гру, а натомість віддає перевагу звичайному читанню.

Українськомовна аудіокнига стає доступнішою з кожним роком. Сприяє цьому збільшення **ресурсів**, на яких розміщено українські звукові видання. Назвімо основні з них:

- портал «Гуртом — Торрент-Толока» містить окремий підрозділ «Аудіокниги українською» в розділі «Література українською» (укра-

їнська художня література, зарубіжна художня література, історія, біографістика, спогади);

— додатки для смартфонів і планшетів — «Google Play Книги», програма «Книги на Mac», «АБУК»;

— інтернет-магазини — спеціалізовані інтернет-магазини аудіокниг («AudioBooks»), універсальні книжкові інтернет-магазини («Petrovka.ua», «Yakaboo», «GlobalBook», «Empik.ua», універсальні інтернет-магазини з рубрикою «Аудіокниги» (магазин іграшок «Toys Time»);

— онлайн-бібліотеки — «Audioknigi.com.ua», «Слухай» (бібліотека аудіокниг тільки українською мовою).

— YouTube-канали — універсальні канали з українським контентом («Аудіокнига. UA», «Аудіокниги українською», «Хата-Читальня», «AudioBooks», «Аудіокниги. Оксана Литвиненко», «Аудіокниги українською від Характерника»), канали, які містять і російські, й українські книги («Поэзия Звука»), монотематичні канали («Світ казок» (народні та літературні казки), «Українська Література» (література зі шкільної програми), «Новий Завіт — Псалтир», «Біблія — Книги Святого Письма», «Україна: Історія — Орест Субтельний», «Всесвітня історія — Іван Крип'якевич»), канали, на яких є окремі плей-листи з українськими аудіокнигами («Matviy»).

У більшості з перерахованих YouTube-каналів постійно зростає кількість підписників і переглядів. Варто наголосити на тому, що не всі користувачі, які слухають книги, підписуються на цей канал. Так, один із найпопулярніших ресурсів «Аудіокнига. UA» має 114 тисяч підписників, а переглядів — 16, 5 мільйонів.

Полегшує доступ до українськомовних звукових книг і співпраця між різними ресурсами. Так, портал «Гуртом — Торрент-Толока» розміщує чимало аудіокниг, створених «Українським радіо», а YouTube-канал «Аудіокниги українською» — звукові книги із сайту «Гуртом», що уможливує прослуховування книг без скачування через Торрент.

Серед названих вище ресурсів є і платні, і безплатні. Вважаємо за необхідне порушити питання про культуру споживання електронної продукції загалом, і звукової зокрема. Аудиторія не бачить потреби платити навіть символічну суму в кілька гривень, якщо є вільний доступ до безплатної версії. Хоч розробник аудіобібліотеки «Слухай» Макс Фрай в інтерв'ю інтернет-виданню «Детектор медіа» висловив думку, що в населення поступово зростає відповідальність за споживання, але ця проблема залишається дуже актуальною і до кінця не вирішеною (Гончарова, 2020). Водночас, існування безплатних платформ з українським контентом украй важливе в Україні, адже в нашому інтернет-просторі у вільному використанні є чимало ро-

сійських додатків, а невибагливий користувач швидше завантажить безплатний російський додаток, аніж платитиме за український.

Комплексний аналіз асортименту основних виробників аудіокниг і наповнення популярних ресурсів, на яких розміщено аудіоконтент, дає підстави виокремити **види** звукових книг за такими критеріями:

— за кількістю читців:

- 1) книга, начитана одним диктором;
- 2) радіовистава — читання в особах, рольова гра;

— за обсягом тексту твору:

- 1) повні аудіоверсії;
- 2) скорочені аудіокниги — це коротша версія, у якій було змінено тривалість (слухач може зрозуміти основні події сюжету, а дрібніші деталі упущено);

— за професійним рівнем того, хто виготовив аудіокнигу:

- 1) професійний запис;
- 2) авторське читання;
- 3) аматорський запис;
- 4) автоматичне озвучування (читає електронний диктор);

— за матеріальним носієм і форматом:

- 1) книги на платівках;
- 2) книги на магнітних плівках;
- 3) цифрові книги (найпоширеніші формати — Audio-CD та MP3);

— за ступенем аранжування:

- 1) з аранжуванням;
- 2) без аранжування.

Одним із варіантів аудіокниг можна, на нашу думку, вважати начитану книгу з відеорядом, у якому використані ілюстрації з паперового видання книги або дотичний ілюстративний матеріал (наприклад, YouTube-канал «Світ казок»). Такий вид продукту можна слухати окремо, без перегляду.

У численних публікаціях науковців, книжкових блогерів і журналістів (Чирков, 2007а; 2007б; 2008; Біла, 2007; Водолазька, 2013; Коваль, 2014; Прогнімак, 2016; Гончарова, 2020) наведено і схвальні оцінки, і критика звукових видань. Проаналізувавши відгуки виробників, письменників, літературних критиків, а також на основі власних спостережень щодо створення і споживання аудіоверсій літературних творів маємо можливість окреслити **переваги й недоліки звукових книг**.

Основними *перевагами* аудіокниг є такі:

- 1) компактність — як і будь-яка електронна книга, не займає багато місця, зручно брати із собою в дорогу;
- 2) немає навантаження на зір — це особливо важливо в таких ситуаціях:

- для тих, у кого є вади зору;
- зручно слухати в транспорті (на противагу друкованим і електронним текстовим книгам, які не дуже комфортно читати в машині, автобусі тощо);
- під час відпочинку (релакс із заплющеними очима) тощо;
- 3) звукову книгу можуть слухати діти, які ще не вміють читати;
- 4) можна слухати в будь-який зручний час — особливо доречно для тих, у кого не вистачає часу на читання;
- 5) прослуховування книги можна поєднувати з іншими видами діяльності: під час руху (прогулянка, дорога на роботу), виконання побутової роботи;
- 6) слухати книгу — це корисне і якісне наповнення вільного часу;
- 7) удосконалення рівня володіння українською мовою (за умови правильного наголошування слів диктором);
- 8) за допомогою голосу можна передати емоції героїв літературного твору (за умови виразного читання, правильного інтонування та логічного наголошування);
- 9) нижча вартість порівняно з друкованою книгою;
- 10) є можливість доступу до звукових книг із безплатних інтернет-ресурсів;
- 11) процес виготовлення є більш швидким порівняно з друкованим видавничим продуктом;
- 12) доступний «самвидав» аудіокниг (аматорське начитування);
- 13) урізноманітнення ринку видавничої продукції;
- 14) процес створення і споживання аудіокниг стає модерним модним явищем, а відтак популярним, що сприяє залученню населення до творів літератури і, як наслідок, духовному збагаченню українців, насамперед молодого покоління.

Серед *недоліків* звукових видань варто назвати такі:

- 1) технологічний процес виготовлення професійних аудіокниг є досить дорогим (оплата роботи сценариста, режисера, диктора або акторів, роялті авторам тощо);
- 2) низька якість озвучування деяких книг:
 - технічні проблеми (шум, рипіння);
 - нечітка вимова диктора;
 - невиразне читання;
 - неправильне інтонування;
 - неправильні логічні наголоси, наголоси в словах;
 - зайві звуки (покашлювання диктора, перегортання сторінок тощо);
 - занадто швидкий або дуже повільний темп;
 - неприємний тембр голосу диктора;
- 3) неоднакове ставлення до звукових книг представників різних вікових категорій: по-перше, молодь більш активно слухає і сприй-

має аудіокнигу, по-друге, різниться сприйняття манери читання (ритм, тембр, класичне акторське виконання тощо);

4) дисонанс у слухача можуть викликати випадки, коли розповідь у книзі ведеться від першої особи, а озвучує диктор протилежної статі;

5) зменшується можливість індивідуального сприйняття тексту читачем у порівнянні з тією ситуацією, коли людина читає друковану книгу самотійно;

6) не розрахована на споживачів, які не сприймають (або важко сприймають) інформацію на слух;

7) звуковий формат є доречним не для всіх жанрів (для наукових праць — найменше), хоча сьогодні є чимало озвучених монографій, підручників і посібників, які користуються попитом (насамперед серед учнів і студентів).

Недосконалим залишається сучасний стан **законодавчої бази**, яка регламентує діяльність виробників і розповсюджувачів звукових книг, особливо дотримання авторських прав. На жаль, обсяг статті не дає змогу докладно розкрити всі аспекти цього питання, тому окреслена проблема буде проаналізована в окремій публікації.

Висновки

1. На початковому етапі виникнення аудіокниг в Україні переважала українська класика, а на сьогодні існує багато звукових версій із творами сучасних українських і зарубіжних класиків. Значно розширився й тематично-жанровий діапазон: художня література (проза, поезія, драматургія), науково-популярна, навчальна. Аналіз популярних аудіоресурсів засвідчує, що серед озвучених художніх творів переважають детективи, дитячі казки і твори зі шкільної програми з української літератури, а науково-популярних і навчальних — посібники з вивчення іноземних мов, книги для саморозвитку, бізнесу і психологічна література.

2. Винайдення і впровадження оптимального формату для аудіокниг MP3 значно розширило можливості створення аудіозаписів (у порівнянні з плівочними касетами й Аудіо-CD, коли літературні твори займали багато місця на накопичувачі).

3. Аудиторія звукових видань значно збільшилася й розширилася після створення чималої кількості ресурсів з аудіокнигами в інтернеті (порівняно з продажем CD-дисків через магазини).

4. Серед найбільш перспективних ресурсів варто виокремити портал «Гуртом — Торрент-Толока», онлайн-бібліотеку аудіокниг українською мовою «Слухай» і перший український додаток-аудіокнигарню «АБУК», діяльність яких значно поповнює асортимент якісної (!) українськомовної звукової книги, робить її доступною й поступово активізує ринок аудіокниг в Україні.

5. Кількість ресурсів, зокрема й безплатних, на яких розміщено українськомовні аудіокниги, зростає з кожним роком. Також збільшується кількість звукових видань на створених раніше платформах. Це засвідчує, що українська аудіокнига в Україні стає все більш популярною й доступною.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Абук. *Перша українська аудіокнигарня*. (б.р.). https://abuk.com.ua/?gclid=EAIaIQobChMI9_Tx2tWO7QIV3hV7Ch22xgIOEAAAYASAAEgIwnvD_BwE
- Аудіокнига.UA. (б.р.). *Головна* [Канал YouTube]. Взято 20 листопада, 2020 з <https://www.youtube.com/channel/UCvzbw6b9EUGs09fBW8dY6lg>
- Аудіокниги українською від Характерника. (б.р.). *Головна* [Канал YouTube]. Взято 20 листопада, 2020 з <https://www.youtube.com/channel/UC65Za4AXhxgh8jnKiKanvhg>
- Аудіокниги українською. (б.р.). *Головна* [Канал YouTube]. Взято 20 листопада, 2020 з <https://www.youtube.com/channel/UC9nWkHLW3TJjb3esLCzszRA>
- Аудіокниги. Оксана Литвиненко. (б.р.). *Головна* [Канал YouTube]. Взято 20 листопада, 2020 з https://www.youtube.com/channel/UCwuarP3Cp5d0zKlu9s_BmKA
- Біла, І. (2007, 11 січня). *Аудіокнига в Новій Україні*. Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/957505.html>
- Водолазька, С. (2013). Аудіокниги як інноваційний спосіб популяризації книги. *Наукові записки Інституту журналістики*, 51, 101–106.
- Гончарова, К. (2020, 9 червня). *Розробник аудіобібліотеки «Слухай» Макс Фрай: «Наша мета — створити якомога більше якісних аудіокниг українською мовою»*. Детектор медіа. <https://ms.detector.media/onlain-media/post/24833/2020-06-09-rozrobnik-audiobiblioteki-slukhai-maks-frai-nasha-meta-stvoriti-yakomoga-bilshe-yakisnikh-audioknig-ukrainskoyu-movoyu/>
- Держспоживстандарт України. (2010). *Видання електронні. Основні види та вихідні відомості* (ДСТУ 7157:2010, чинний від 2010–03–11). Видання офіційне. Київ.
- Коваль, Н. (2014, 25 грудня). *Аудіо, книги й кава в оновленому клубі «Нашого Формату»*. Читомо. <https://archive.chytomo.com/place/lishe-ukrainske-kriiivka-dlya-audiofiliv-nash-format>
- Криницька, О. (2007). Слухові галюцинації. *Контракти*, 36. <http://archive.kontrakty.ua/gc/2007/36/2-slukhovye-gallyucinacii.html?lang=ua>
- Прогнімак, К. (2016, 7 вересня). *«Читати не можна слухати» — чи справді аудіокниги гірші за звичний текст?* BlogImena.UA. <https://www.imena.ua/blog/audiobooks-are-not-cheating/>
- Самосват, І. (2019, 9 жовтня). *Як працює перша українська аудіокнигарня... Так, вона існує! #ШоТам*. <https://shotam.info/de-shukaty-ukrains-ki-audioknyhy-tak-u-nas-ie-shcho-posluchkaty/>
- Світ казок. (б.р.). *Головна* [Канал YouTube]. Взято 20 листопада, 2020 з <https://www.youtube.com/channel/UCxM98s7c7R1YTuPNBtItwmA>
- Слухай. Бібліотека аудіокниг українською мовою*. (б.р.). <https://sluhay.com.ua>

Слухати чи читати? Експерти пояснили, чи кращі друковані книжки за аудіо. (2018, 9 вересня). Українська правда. <https://life.pravda.com.ua/society/2018/09/9/233060/>

Тимошик, М. (2010). *Книга для автора, редактора, видавця.* Наша культура й наука.

Українська Література. (б.р.). *Головна* [Канал YouTube]. Взято 20 листопада, 2020 з <https://www.youtube.com/channel/UCBFCdH3fZ5oIJHayzbt1KEQ/videos>

Хата-Читальня. (б.р.). *Головна* [Канал YouTube]. Взято 20 листопада, 2020 з <https://www.youtube.com/channel/UCa34UDtHggd5K8uG0lLcq1w>

Чирков, О. (2007a). Що дасть українцям звукова книга (книга вголос) — новітнє явище української культури? (з приводу поширення так званих «аудіокниг» українською мовою). *Українознавство*, 1, 322–325.

Чирков, О. (2007b). Що дасть українцям звукова книга (книга вголос) — новітнє явище української культури? (з приводу поширення так званих «аудіокниг» українською мовою). *Українознавство*, 2, 363–364.

Чирков, О. (2008). Звукова книга — новітня ділянка на конкурентному полі української культури з російською. *Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства*, 19, 298–309.

Чому аудіокниги стають дедалі популярнішими у світі: дослідницький дайджест. (2019, 23 липня). Книжковий блог Yakaboo. <https://blog.yakaboo.ua/audioknygy-daidgest/>

Hurtom — Торрент-Толока. (б.р.). *Українська художня література.* <https://toloka.to/f135>

REFERENCES

Abuk. *Persha ukrainska audioknyharnia* [Abuk. The first Ukrainian audio bookstore]. (n.d.). https://abuk.com.ua/?gclid=EAIAIQobChMI9_Tx2tWO7QIV3hV7Ch22xgIOEAAAYASAAEgIwnvD_BwE [in Ukrainian].

Audioknyha.UA [Audiobook.UA]. (n.d.). *Home* [YouTube channel]. Retrieved November 20, 2020, from <https://www.youtube.com/channel/UCvzbw6b9EUGs09fBW8dY6lg> [in Ukrainian].

Audioknyhy ukrainskoiu [Audiobooks in Ukrainian]. (n.d.). *Home* [YouTube channel]. Retrieved November 20, 2020, from <https://www.youtube.com/channel/UC9nWkHLW3TjJb3esLCZszRA> [in Ukrainian].

Audioknyhy ukrainskoiu vid Kharakternyka [Audiobooks in Ukrainian from Kharakternyk]. (n.d.). *Home* [YouTube channel]. Retrieved November 20, 2020, from <https://www.youtube.com/channel/UC65Za4AXhxgh8jnKiKanvhg> [in Ukrainian].

Audioknyhy. Oksana Lytvynenko [Audiobooks. Oksana Litvinenko]. (n.d.). *Home* [YouTube channel]. Retrieved November 20, 2020, from https://www.youtube.com/channel/UCwuarP3Cp5d0zKlu9s_BmKA [in Ukrainian].

Bila, I. (2007, January 11). *Audioknyha v Novii Ukraini* [Audiobook in New Ukraine]. Radio Svoboda. <https://www.radiosvoboda.org/a/957505.html> [in Ukrainian].

Чому аудіокниги стають дедалі популярнішими у світі: дослідницький дайджест [Why audiobooks are becoming more popular in the world: a research digest]. (2019,

July 23). Knyzhkovyi bloh Yakaboo. <https://blog.yakaboo.ua/audioknygy-daidigest/> [in Ukrainian].

Chyrvov, O. (2007a). Shcho dast ukrainsiam zvukova knyha (knyha vholos) — novitnie yavyshe ukrainskoi kultury? (z pryvodu poshyrennia tak zvanykh «audioknyh» ukrainskoiu movoiu) [What will a sound book (a book aloud) give Ukrainians — the latest phenomenon of Ukrainian culture? (on the distribution of so-called «audiobooks» in Ukrainian)]. *Ukrainian Studies*, 1, 322–325 [in Ukrainian].

Chyrvov, O. (2007b). Shcho dast ukrainsiam zvukova knyha (knyha vholos) — novitnie yavyshe ukrainskoi kultury? (z pryvodu poshyrennia tak zvanykh «audioknyh» ukrainskoiu movoiu) [What will a sound book (a book aloud) give Ukrainians — the latest phenomenon of Ukrainian culture? (on the distribution of so-called «audiobooks» in Ukrainian)]. *Ukrainian Studies*, 2, 363–364 [in Ukrainian].

Chyrvov, O. (2008). Zvukova knyha — novitnia dilianka na konkurentnomu poli ukrainskoi kultury z rosiiskoiu [The audio book is the newest area in the competitive field of Ukrainian culture with Russian]. *Zbirnyk naukovykh prats Naukovo-doslidnogo instytutu ukrainoznavstva*, 19, 298–309 [in Ukrainian].

Derzhspozhyvstandart Ukrainy. (2010). *Vydannia elektronni. Osnovni vydy ta vykhidni vidomosti* [Electronic publications. Basic types and initial data] (DSTU 7157:2010, valid from 2010–03–11). Vydannia ofitsiine. Kyiv [in Ukrainian].

Honcharova, K. (2020, June 9). *Rozrobnyk audiobiblioteki «Slukhai» Maks Frai: «Nasha meta — stvoryty yakomoha bilshe yakisnykh audioknyh ukrainskoiu movoiu»* [Max Fry, the developer of the «Listen» audio library: «Our goal is to create as many high-quality audio books in Ukrainian as possible»]. Detektor media. <https://ms.detektor.media/onlain-media/post/24833/2020-06-09-rozrobnyk-audiobiblioteki-slukhai-maks-frai-nasha-meta-stvoriti-yakomoga-bilshe-yakisnykh-audioknyg-ukrainskoyu-movoyu/> [in Ukrainian].

Hurtom — Torrent-Toloka. (n.d.). *Ukrainska khudozhnia literatura* [Ukrainian fiction]. <https://toloka.to/f135> [in Ukrainian].

Khata-Chytnia [Reading House]. (n.d.). *Home* [YouTube channel]. Retrieved November 20, 2020, from <https://www.youtube.com/channel/UCa34UDtHggd5K8uG0lLcq1w> [in Ukrainian].

Koval, N. (2014, December 25). *Audio, knyhy y kava v onovlenomu klubi «Nashoho Formatu»* [Audio, books and coffee in the renewed club of «Our Format»]. Chytomo. <https://archive.chytomo.com/place/lishe-ukrainske-kriivka-dlya-audiofiliv-nash-format> [in Ukrainian].

Krynytska, O. (2007). *Slukhovi haliutsynatsii* [Auditory hallucinations]. Kontrakty, 36. <http://archive.kontrakty.ua/gc/2007/36/2-slukhovye-gallyucinacii.html?lang=ua> [in Ukrainian].

Prohnymak, K. (2016, September 7). «Chytaty ne mozhna slukhaty» — chy spravdi audioknyhy hirshi za zvychnyi tekst? [«You can't listen to read» — are audiobooks really worse than regular text?]. BlogImena.UA. <https://www.imena.ua/blog/audiobooks-are-not-cheating/> [in Ukrainian].

Samosvat, I. (2019, October 9). *Yak pratsiuie persha ukrainska audioknyharnia... Tak, vona isnuie!* [How the first Ukrainian audiobook works... Yes, it exists!]. #ShoTam. <https://shotam.info/de-shukaty-ukrains-ki-audioknyhy-tak-u-nas-ie-shcho-poslukhaty/> [in Ukrainian].

Slukhai. Biblioteka audioknyh ukrainskoiu movoiu [Listen. Audiobook library in Ukrainian]. (n.d.). <https://sluhay.com.ua> [in Ukrainian].

Slukhaty chy chytaty? Eksperty poiasnyly, chy krashchi drukovani knyzhky za audio [Listen or read? Experts have explained whether printed books are better than audio]. (2018, September 9). *Ukrainska pravda*. <https://life.ppravda.com.ua/society/2018/09/9/233060/> [in Ukrainian].

Svit kazok [The world of fairy tales]. (n.d.). *Home* [YouTube channel]. Retrieved November 20, 2020, from <https://www.youtube.com/channel/UCxM98s7c7R1YTuPNBtItwmA> [in Ukrainian].

Tymoshyk, M. (2010). *Knyha dlia avtora, redaktora, vydavtsia* [A book for the author, editor, publisher]. *Nasha kultura i nauka* [in Ukrainian].

Ukrainska Literatura [Ukrainian literature]. (n.d.). *Home* [YouTube channel]. Retrieved November 20, 2020, from <https://www.youtube.com/channel/UCBFCdH3fZ5oljHayzbt1KEQ/videos> [in Ukrainian].

Vodolazka, S. (2013). Audioknyhy yak innovatsiinyi sposib populiaryzatsii knyhy [Audiobooks as an innovative way to promote a book]. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*, 51, 101–106 [in Ukrainian].